

Česká televize
Centrum vzdělávacích pořadů

VZDUCHOPLAVEC KRÁČMERA

Česká Třebová

Scénář: Jitka Škápíková (s využitím námětu studentů)
Dramaturgie Olga Janků
Produkce: Robert Riedl
Režie: Ján Novák

Postavy:

Tomáš
Pradědeček
Babka – polovina 19. stol.
Formánek (1888 – 1964)
Perner (1815 – 1846)

Kontakty pro produkci:**Gymnázium Česká Třebová**

Tyršovo nám. 970
tel. 465 519 500

kontaktní osoba:

třídní učitelka paní Milana Soukupová
tel: 605284205
Milana.Soukupova@gymnct.cz

Jiří Štembírek – student gymnázia
StembirekJ@seznam.cz
mobil 732 290 427

Průmyslové muzeum Mladějov

Mladějov na Moravě č.121
tel. 604 635 779, 461 323 602

Rotunda sv. Kateřiny – nedomlouvala jsem

Římskokatolická farnost-děkanství Česká Třebová, Klácelova 1
Tel.: 465 53 47 80
E-mail: rkfarnost.ct@tiscali.cz
Děkan (správce farnosti): Mgr. Miloš Kolovrátník

Znělka

1. OBRAZ: exteriér – let balónem

Tomáš letí, před sebou vidí krajinu Orlických hor. Čte z dědova deníku.

Tomáš: ...Můj vzducholet si líně plul idylickou, kopcovitou krajinou. Až tu se náhle přede mnou objevila Orlice. A pak jsem spatřil...

Tomáš zalistuje, dál text chybí.

Tomáš: Co děda spatřil, to tady není. Stránka chybí. Už to mám! To musel být masakr! Děda spatřil rozzuřenou orlici, která k němu přiletěla, vyrvala mu zobákem stránku z deníku, a ač se děda bránil ze všech sil, rozklovala mu balón na cimprcampř!

Tomáš gestikuluje, jako se pere s imaginární orlicí.

Objeví se děda a přísně praví.

Děda: Pravnuku, nevymýšlej ptákoviny a podívej se, s jakým O je napsáno slovo Orlice!

Tomáš se podívá do deníku.

Tomáš: Aha. S velkým.

Děda si přiloží ruku k čelu a zasní se.

Děda: A pak jsem spatřil její levostranný přítok, řeku Třebůvku, a bylo mi jasné, že letím správně.

Děda zmizí.

Tomášovi to konečně docvakne, podívá se pod sebe a my spolu s ním vidíme soutok obou řek a proti proudu Třebůvky se dostaneme nad Českou Třebovou.

Tomáš (MO): Česká Třebová bývala malým městečkem tkalců a hrnčírů. Poklidný život tohoto kraje však v polovině devatenáctého století převrátila naruby železnice.

2. OBRAZ: exteriér – úzkokolejka v Mladějově + DĚTI

Jsme nad železniční tratí. Tomáš vidí pod sebou jednoucí parní vlak a navádí balon nad něj.

Tomáš: Přistát na vlaku, to by byla bomba! Skoro jako z filmu. To jsem si vždycky chtěl zkusit!

Tomáš klesá, pak seskočí na vagon s uhlím. Sestřih detailů. Koš se převrhne na něj.

Tomáš vylézá zpod koše. Je celý umazaný od uhlí.

Tomáš: Jo, dal jsem to! Tohle děda v Mladém balonáři nemá!

Podél trati jde babka. Vyděsí se a ječí:

Babka: Pomoc! Co to je? To je snad... Čert! Čéééert!!!

Tomáš na ni chvíli vyjeveně mžourá a volá za ní:

Tomáš: Nebojte se, babičko, já nejsem čert, já jsem František!

Babka zdrhá.

U trati sedí děcka, pozorují to a smějí se.

Dítě 1: No to je dost, že už jsi tady. Čekáme na tebe pěkně dlouho.

Tomáš: Sorry, ale tohle jsem si prostě musel zkusit.

Dítě 2: A víš, že přesně takhle to bylo před sto pětadesáti lety?

Tomáš seskočí z vagónu a jde za dětmi.

Tomáš: Co?

Parní mašinka se dá do pohybu a odjíždí.

Dítě 1: 20. srpna 1845 projel Českou Třebovou první vlak tažený parní lokomotivou. Přišlo se prý na to podívat skoro celé město.

Dítě 3: Nojo, jenomže lidi nikdy takový stroj neviděli, a tak si napřed mysleli, že hoří.

Dítě 2: A pak prý kdosi zaječel Čert! a všichni se rozutekli.

Jedna z holek podá Tomášovi zrcátko a balíček papírvých kapesníků.

Tomáš: Dík. ...Tak se zajdem podívat do Třebové, ne?

Tomáš si kapesníkem čistí umazaný obličej a skupinka vyráží na cestu, Berou s sebou i balonový koš.

3. OBRAZ: exteriér – náměstí + DĚTI

Tomáš s dětmi přicházejí na náměstí. Rozhlížejí se a konfrontují realitu s deníkem.

Tomáš: Až na tu spoustu aut se třebovské náměstí od dob mého dědečka zas tak moc nezměnilo.

Pohled na staré náměstí.

Konfrontace s archivními fotografiemi.

Skupinka dojde před radnici. Tomáš loví v deníku.

Tomáš: Kde je tady nějaká radnice?

Děti ukazují Tomášovi budovu radnice.

Dítě 1: Tady přece! To nepoznáš?

Tomáš: Aha, jo. Má to být druhý nejstarší objekt ve městě.

Podíváme se zblízka na starý, málo čitelný nápis nad vjezdem.

Dítě 2: Jasně, tady to píšou: ANNO DOMINI 1547.

Tomáš: No, přečíst to moc nejde, ale budu vám věřit.

Exteriér radnice, věžička s korouhvičkou – kohoutem.

Dítě 3: Vidíš toho kohouta na korouhvi?

Dítě 2: Podle směru, kam kouká, prý dřív lidi odhadovali, jaké bude počasí.

Tomáš: Jestli se nepletu, kohouta má město i ve znaku.

Znak města s kohoutem

Symbol kohouta je i na dalším domě na náměstí (novodobý vývěsní štít). Pohled na další detaily domů na náměstí včetně kašny a morového sloupu.

Tomáš (MO): Podle pověsti se prý jednou písaři ztratilo pečetidlo. Nikdo je nemohl najít a písař měl být za trest popraven. Když už mu stavěli šibenici, pečetidlo vyhrabal na smetišti kohout. A písař byl zachráněn

Dítě 1: To je dobrý, ne?

Tomáš kývne, že jo, a chystá se vyrazit na další cestu.

Tomáš: Hele, pohlídáte mi ten koš, jo? Já se tady zatím trochu porozhlédnu.

Dítě 2: To nejde, my musíme do vyučování.

Dítě 3: Stejně už jdeme pozdě.

Dítě 1: Stav se po škole, jo? Tak ahoj!

Děti rychle odejdou a Tomáš osamí.

Bezradně kouká na koš.

Tomáš: A jsou v čudu. Co já s tím teď?

Tomáš popojde ke značce zákaz zastavení.
(v části náměstí před radnicí jedna je)

Tomáš vytáhne řetěz na kolo, rezignovaně s ním připoutá koš k dopravní značce.

Pak zalistuje deníkem a oko mu padne na fotografií nádražní budovy.

Tomáš: A teď se vydám sem!

Tomáš vykročí směr nádraží. Zatím k jeho koši přichází policista. Obhlíží jej, dívá se na značku zákaz zastavení, cosi si píše.
Šlo by technicky, baby mu dal botičku?

4. OBRAZ: exteriér/interiér – nádraží

Letecké záběry současného železničního nádraží. Interiér nádraží pouze v obraze.

Tomáš (MO): Česká Třebová je známým železničním uzlem: kromě čilé osobní a nákladní dopravy je tu i depo pro lokomotivy, seřaďovací nádraží, železniční dílny, kde se opravují, rekonstruují a modernizují kolejová vozidla.

Podíváme se zvenku na budovu nádraží a konfrontujeme ji s dobovými fotografiemi

Tomáš (MO): První nádražní budova tu byla postavena spolu se železnicí v roce 1845. Druhá v roce 1901, tak ji nafotil můj děda. Protože ale nestačila rostoucímu provozu, musela být po 23 letech stržena a nahrazena tou současnou.

**POZOR, NÁDRAŽÍ SE OPRAVUJE!
Je tam stavební ruch, lešení etc.!**

Z nádraží se ozývá hlášení nádražního rozhlasu:

Hlášení (MO): Rychlík Jan Perner ze směru: Žilina, Čadca, Bohumín, Ostrava-Svinov, Olomouc, hlavní nádraží, Česká Třebová přijede na nástupiště číslo jedna, kolej první. Vlak dále pokračuje ve směru Praha hlavní nádraží. Pravidelný příjezd...

5. OBRAZ: exteriér – Pernerova ulice

(vzhledem k nemožnosti točit na stavbě nádraží víc než MO, navrhuji tuto ulici u trati směrem na Prahu)

(eventuelně na opačné straně kolejí na cestě směrem na Přívrat – stále podél trati)

Pernerovou ulicí jde Jan Perner. *Mám nutkavé pokušení zahrát, že má obvázanou hlavu, neboť se praštil v tunelu.* Je překvapen a potěšen.

Hlášení z minulého obrazu přeznívá i sem.

Perner: None! Vy jste po mně pojmenovali rychlík? A dokonce i celou ulici. To je dojemné!

Tomáš jde k němu.

Tomáš: Vy jste...

Perner: Jan Perner.

Tomáš: František Kráčmera. Těší mě.

Perner: Tak já si tu takhle jezdím zo Žiliny do Prahy! Kdo by to byl řekl...

Tomáš stranou:

Tomáš: Tohle bude nepochybně projektant první české parostrojní dráhy, vrchní inženýr státních drah Jan Perner.

Perner: Správně, hochu. Železnice byla moje láska. Ale po pravdě, když jsme před sto pětadesáti lety stavěli tuhle trať z Olomouce do Prahy a Drážďan...

Tomáš: Představoval jste si to trochu jinak, žejo.

Perner přisvědčí. Podíváme se na dráty elektrického vedení.

Perner: My jezdili na páru... A co je tohle?

Tomáš: Dneska se jezdí na elektřinu. Prosím vás, a co to máte na hlavě?

Perner: Rád ti to vypovím a budiž ti to ponaučením!

V obraze jízda parním vlakem, ilustračka.
(*Předpokládám, že se natočí při jízdě parním vlakem v Mladějově*)

Perner (MO): Stalo se to krátce po slavnostním otevření úseku z České Třebové do Pardubic, 9. září 1845. Jel jsem v prvním voze za lokomotivou, vyhlížel jsem oknem a prohlížel si postup dokončovacích prací na dráze. Když vlak vyjel z choceňského tunelu, vyklonil jsem se nějak moc a narazil hlavou na sloup u trati.

Tomáš jede na parní mašině.

Tomáš: Nojo, děda si tuhle příhodu taky zapsal: „Jan Perner druhý den na následky svého zranění zemřel. Bylo mu pouhých jedenatřicet let.“

Objeví se děda (*nejspíš u trati, ne na vlaku J*) a volá za Tomášem:

Děda: Mein Gott, kluku! Nevykláněj se z té mašiny tolik, nebo dopadneš jako on! Áber – vertig!

6.OBRAZ: exteriér – okolí rotundy svaté Kateřiny

Tomáš je v uličce Na kopečku nebo U kostelíčka, pod kopcem s rotundou.

Tomáš: Tak a teď vzhůru k rotundě.

Celek kapličky a přilehlého zrušeného hřbitova.

Archivní fotografie

Tomáš (MO): Kaple sv. Kateřiny z 1. poloviny 13. století je nejstarší stavbou ve městě a zároveň jedinou dochovanou románskou rotundou ve východních Čechách.

Tomáš funí do kopečka k rotundě.

Tomáš: Podle pověsti chtěli místní obyvatelé původně postavit rotundu jinde. Ale svatá Kateřina se prý několikrát zjevila se zástěrou plnou kamení právě tady. Tak ji lidé konečně poslechli a vystavěli kapli na místě, které sama vybrala.

Tomáš stojí u vstupní brány před rotundou.

Tomáš: Žili zde prostí obyvatelé, chudí tkalci a chalupníci a jejich romantické chaloupky byly častým objektem místních malířů.

Kresby – proměny za posledních sto let.

Našla jsem na webu

Kolem spěchá Formánek. Tomáš se s ním chce dát do řeči, ale Formánek mu utíká.

Tomáš: Dobrý den, mohl bych se zeptat...

Formánek pospíchá a nechce se bavit. Pod paží nese složku výkresů.

Formánek: Nezlobte se, nemám čas. Paní Čejková čeká.

Tomáš: Kdo?

Formánek: Moje hospodyně. Bydlí tady kousek... Pořádáme u ní spiritistické seance. No! Už jdu pozdě! ... Tudy to bude kratší...

(Společnost se scházela v chalupě čp.320)

Formánek se zarazí a pak, místo aby obešel hřbitovní zeď, krosne to přes hřbitov. Tomáš pospíchá do prostoru zrušeného hřbitova za ním.

Tomáš: Cože?

Přes rameno dozadu na Tomáše, pospíchá.

Formánek: Prostě – vyvoláváme duchy!

Tomáš hledí vyvoraně.

Objeví se děda – nejspíš za jedním z náhrobků, kde se ostaně coby duch bude cítit jako doma.

Děda: No dovolte!?! Mě nikdo vyvolávat nebude! To bych si vyprosil!

Formánek dědu pozná a nadšeně se s ním vítá.

Formánek: Franz Alois Kráčmera! Ty kluku! Dyť ty ses vůbec nezměnil!

Děda: No bodejt', když jsem duch. A tohle je můj pravnuček František.

Tomáš se na Formánka usměje na pozdrav. Formánek se představí.

Formánek: Já jsem též František. František Formánek.

Děda Formánka Františkovi vychvaluje.

Děda: Místní rodák, akademický sochař, vyzdobil řadu fasád ve městě.

Formánek se přehnaně skromně zakření.

Děda: I nech být, Františku. A ty, Františku (*Tomášovi*) si je nezapomeň prohlédnout, až půjdeš kolem.

Formánkovy fasády – dnešní stav:
evangelický kostel, škola, pamětní deska
na rodném domě Jana Hýbla, sousoší
na budově střední školy

+ **archiví fota** foto mají v muzeu, ale nic moc kvality, bylo by lépe to znovu natočit

Formánek se zapýří a vede si dědu lavičce, kde se usadí.

Formánek: Když už jsme u toho, taky vynálezce. Podívej, Alois, co jsem vymyslel.

Formánek pyšně ukazuje dědovi svoje výkresy a nákresy

Děda: Vrtulník?

Formánek: Aerohelikoptéru! Nápad sestrojít tento stroj jsem dostal poté, když jsem tě viděl letět v balónu. Měl sice své mouchy, ale fungoval! Poprvé vzlétl v roce 1928 v České Třebové.

Obrázky aerohelikoptéry

Děda: Pěkné...! Měl by sis to dát patentovat, Fando.

Formánek: To jsem taky udělal. Díky tobě, Lojzo!

Formánek pokyne a kvapně odejde. Děda s potěšeným výrazem zmizí.

Tomáš vychází ze hřbitova.

Tomáš: Zdejší čtvrť měla ještě jednoho vynálezce. Před 165 lety lety místní tkadlec Kryšpín Zajíček objevil novou metodu tkaní pytlů beze švů. Vynález mu vynesl značné jmění, protože dodával pytle pro potřeby vojska a taky pošty – na peníze!

Tomáš pokračuje dál ulicí od rotundy ven z města (Lidická, Břízky), kde je mezi vilkami celkem klid.

Kolem si to hasí velorex, Tomáš po něm fascinovaně kouká.

Studenti slíbili sehnat kontakt na majitele velorexu, který by byl ochoten projet v záběru

(neseženou-li auto studenti, necháme jenom fotky)

fotografie velorexů

Tomáš (MO): A tohle je další vynález, který pochází z České Třebové: velorex, nebo taky hadrák, hadraplán, hadrolet, montgomerák, velouš, netopýr, prchající stan nebo taky Oskar. Vymysleli ho místní konstruktéři,

bratři František a Mojmír Stránský jako lidové vozítko pro nemajetné motoristy. Poprvé jsel z výrobní linky v roce 1951. Celkem jich bylo vyrobeno více jak 16 000 kusů.

7. OBRAZ: exteriér - čtvrť Trávník

Současná čtvrť Trávník

v konfrontacemi s archivními fotografiemi.

(Hranice čtvrti tvořily ulice Riegrova, Litomyšlská, Sadová a Mlýnská.)

Tomáš (MO): „Kořeny textilní výroby v České Třebové sahají hluboko do dávných věků, kdy muži a ženy v dřevěných chaloupkách u řeky spřádali na kolovratech lněné a vlněné příze, pak je na dřevěných stavech setkávali v sukno a prodávali kupcům, kteří je odváželi do celé střední Evropy,“ zapsal si děda.

Tomáš prochází stejnojmennou ulicí v současné čtvrti Trávník – je zde cosi jako parčík.

Tomáš: Zdejší čtvrť Trávník dostala své jméno patrně proto, že zde tkalci na ještě nezastavěných loukách bílili plátno.

Železnici máme z tohoto místa pohledově nedaleko.

Tomáš: Všechno se ale změnilo v polovině devatenáctého století, kdy část třebovských občanů začala hledat obživu na železnici a také potom, co ze zde vznikla první textilní továrna.

8. OBRAZ: exteriér - čtvrť Parník, Primona

Tomáš přichází před zchátralé tovární budovy a čte z dědova deníku.

Tomáš: Děda píše, že látky zde vyrobené se dodávají i anglické královské rodině! Pacují v ní hezká děvčata a mají šikovné ručky...“

Tomáš vzhledne od deníku:

Tomáš: No dědo?

Objeví se děda.

Děda: No co co? Jedna se jmenovala Zdenička, druhá Rozárka a třetí Libuška. Nebo Liduška? Teď honem nevím. Když mě postihla drobná nehoda, dovedně mi vypomohly.

Tomáš: Nehoda?

Děda ze sebe dost neochotně mačká:

Děda: Při přistání jsem si trochu natrh to... kalhoty...

Děda raději rychle zmizí.

Současná Primona, respektive torzo, co z ní zbylo ve srovnání s archívními foty: tovární budovy, odstřel komína teplárny.

Tomáš (MO): Textilní průmysl v České Třebové kvetl skoro sto padesát let. Dnes ho ale vytlačila levná čínská konkurence... Továrna Primona byla před několika lety uzavřena. Její zašlou slávu dnes připomíná jen Nitárna, kde se vyrábějí šicí nitě, háčkovací a látací příze.

9. OBRAZ: exteriér – škola + DĚTI

Před školou čekají na Tomáše děti.

Dítě 1: Kde seš, prosímtě?

Dítě 2: My už máme dávno po škole!

Tomáš se dívá na školní budovu zvenku.

Tomáš: Hezká. Když tudy letěl děda, byla úplně nová, jak jsem se dočetl.

Dítě 3: Bylo to jediné české gymnázium široko daleko, v okolí se mluvilo spíš německy.

Tomáš: Koukám, že za mého pradědy stála skoro na okraji města. A teď? Samá auta, člověk nemůže ani přes silnici!

Archivní snímky

Exteriér školy.

Dítě 2: Víš, co ve škole máme?

Dítě 3: To bys neuhodl. Hvězdárnu. Až úplně nahoře.

Dítě 1: Je odtud krásný výhled. Na hvězdy a taky na město.

Dítě 3: Půjdeš se podívat?

Tomáš: No jasně!

Tomáš s dětmi vykročí směr škola.
Střihnem na záběr celku města z ptačí perspektivy.

9. OBRAZ: exteriér – náměstí

Tomáš přichází na náměstí.

Tomáš: Tak a je čas vyrazit na cestu domů.

Tomáš přijde k zaparkovanému koši.
U něj vartuje místní policista s vypsáním protokolem o přestupku.

Policista: Tak, pane řidiči, váš řidičský průkaz!

Tomáš: Proč?

Policista významně ukáže na značku zákaz zastavení.

Policista: To bude pokuta. Copak vám říká tato značka?

Tomáš: Ale já přece lítám balonem, tak...

Policista: Žádné ale! Předpisy platí pro všechny. Značky tu byly odjakživa. Nejstarší byly nalezeny už ve starověkých Pompejích!

Objeví se děda a hrne se k policistovi.

Děda: Svatá pravda! První dopravní značení podobné dnešnímu začalo sloužit ve střední Evropě již v době, kdy jsem se vznášel nad krajem ve svém vzducholetu!

Policista je trochu zmaten.

Policista: U nás se první značení zavedlo, tuším, v roce 1935...?

Děda podá policistovi zlatou minci.

Děda: Chytrý chasník! Tumaté. To je tvrdá měna! Já už to tady s pravnukem dořeším sám. No tak, šup, šup!

Policista zmaten odchází.

Tomáš odváže balon a naloďuje se.

Tomáš: Díky, pradědečku!

Děda si nakonec trochu zamoralizuje:

Praděda: Ta vaše generace... škoda mluvit. Hlavně, že si každý koupí svůj automobil. Kolik lidí, tolik aut! Pro koho je tahle země? Pro auta nebo pro lidi? Za mých mladých let všichni jezdili vlakem. I císařpán! Hezky pospolu lidi, husy, čuníci. To byl koncert zvuků a vůni, haha.

Tomáš z koše zamává.

Tomáš: Letu zdar a nashledanou příště. Třeba právě u vás!

Závěrečná znělka

Pro případ, že by přece jen neklapnul Mladějov, zde jsou kontakty na nejbližší uhelné sklady (nekontaktovala jsem)

UHELNÉ SKLADY - MARTIN LANGER

Vraclavská, 56601 Vysoké Mýto - Pražské Předměstí

Tel.: 465 420 464

Tel.: 469 671 434

Mob.: 724 256 466

UHELNÉ SKLADY MARCEL KASTNER

Střítežská 364, 57201 Polička - Dolní Předměstí

Tel.: 461 725 436

Tel.: 461 725 455

Motyčková Dagmar - Uhelné sklady

Těžba, prodej a rozvoz uhlí.

Dolní Libchavy 93, 56116

Ústí nad Orlicí

Tel: +420 465 523 604, +420 777 256 562

Dagmar Motyčková majitelka +420 777 256 562

Uhelné sklady Hlinsko

Nádraží po-pá: 6.30-15.30

Tel. 469 311 513

uchytilova@tiscali.cz

www.edb.cz/uhelnesklady-uchytil